

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Samtal med Peter J Stanlis

Professor Peter J Stanlis är skandinavienättling, nyligen pensionerad från en professur i engelsk litteratur vid Rockford College, Illinois, och världens i dag kanske främste kännare av Edmund Burke och hans idévärld. Med böcker som Edmund Burke and the Natural Law har han åter gjort naturrätten till ett legitimt område för humanistisk forskning. Sommaren 1988 gästforskade han om franska revolutionen hos den engelska vetenskapsakademien.

Intervjun gjordes då Stanlis hösten 1988 gästade Stockholm och föreläste vid Uppsala universitet och City-universitetet.

Carl Johan Ljungberg är Ph D.

Carl Johan Ljungberg: — 1989 firas 200-årsminnet av franska revolutionen. Det har sagts, att det med hänsyn till den stora sammansattheten i detta skeende ännu är för tidigt att söka bedöma dess djupare inverkan. Håller ni med om det?

Peter J Stanlis: — Nej, knappast. Dess skeenden går att tolka. Låt mig ge ett exempel. En forskare har nyligen hävdats, att revolutionen inleddes två år före 1789, alltså 1787, då adeln krävde och erhöll utvidgade privilegier.

Ofta räknas ju juni 1789 som revolutionens start. Men den var ganska ironisk. Det var nämligen adeln som krävt ständernas sammankallande. När dessa samlats, fordrade borgarståndet att ständerna skulle mötas i samma lokal och rösta individuellt. När kungen motvilligt gick med på detta, tog utvecklingen en vändning som kanske inte kunnat förutses, men som likväl bar alldeles tydlig prägel av radikalisering. Följderna härav är fullt tolkbara.

L: — Vad var det då som var så avgörande?

S: — Tidigare hade man haft en korporativ syn på människan. Man var inte främst individ, utan medlem av ett stånd, en grupp. De tre stånden var åtskilda, och över dem tronade kungen. Nu ersättes den korporativa principen med en numerär princip. Det var praktiskt viktigt, ty genom en mindre ökning av antalet borgerliga på bekostnad av präster och adelsmän kom dessas inflytande att helt brytas, vilket Burke och senare Lord Acton påpekat. I stället för intressebalans, maktindelning, fick man därmed en enkammarrepresentation. Och den som därmed styrde nationalförsamlingen,

styrde i realiteten Frankrike.

L: — Ni har ägnat mycket intresse åt 1700-talets mentalitet, inte minst som den speglas i litteraturen. Vilka tror ni, bortsett från de sociala missförhållandena, var de djupare rötterna till revolutionen?

S: — Tar man känslöklimatet tror jag Rousseau betytt mer än någon annan för att bereda marken för 1789. Det skedde vad det kulturella klimatet beträffar något som yngre historiker kallar ett "klick". Ledmotivet var känslsamhet. Detta blev en folkrörelse. Den vädjade till människor som aldrig läst en rad av Rousseaus böcker. Rousseau populariserade (men skapade inte) idén om människans naturliga godhet. Denna idé framhävde jämlikhetstanken, men också broderskapet. Jämlikheten stod främst, så broderskapet fick en märklig tvångskaraktär. Man skulle nu *tvunga* människor att älska varandra.

Förmäthenheten i dessa idéer framgår 1789. Allt skall då göras om. I det nya revolutionskalendariet blir 1789 bokstavligen år noll. Människan är inte mer en historisk varelse med rötter, svaghet, individualitet.

L: — Vad blev följderna av en sådan föreställning?

S: — Ironiskt nog bland annat det så kallade skräckväldet, där folk tvingades "lyda" kärlekens lag och där våld brukades mot de motspänstiga. Ständig osäkerhet rådde. Med tvånget följde också att de maktavande ständigt fruktade motrevolution och slog ned på all verklig eller inbillad fiendlighet.

När revolutionen radikaliserades, framstod de som skapat dess närmast föregående stadium som förbrukade. De avsattes eller avrättades. Man kan påminna om parisborgmästaren Bailly, först i tä-

ten för revolutionen, men avrättad under skräckväldet, eller om markis de Lafayette, som först var revolutionens centralfigur men emigrerade i bésvikelse. Dessas åsikt om författningsbunden demokrati sågs i den allmänna upphetsningen bara med förakt.

L: — Kan man säga att jämlikheten helt enkelt slog ut broderskapet och friheten?

S: — 1789 riktade sig naturligtvis mot adelns och prästerskapets privilegier, som i detta hierarkiska system inte var bönders eller borgares jämlikar. En stark drivkraft var de nya kommersiella gruppernas avund. De kände att deras rikedom inte gav social prestige. I Frankrikes jämfört t ex med England enormt slutna samhälle fanns alltså hos många ett upplagrat ressentiment.

L: — Hur unik var 1789 års revolution?

S: — Den är unik genom att inget liknande tidigare har inträffat i det europeiska samhället. Tidigare revolutioner, t ex den engelska 1688, innebar mycket milda förändringar, och inte i regeringens grundvalar men i dess utövande. Man ifrågasatte fast kungen tvangs abdikera t ex inte legitimitetsprincipen, och Jakob II efterträddes av en släkting! 1688 var *a revolution not made but prevented*, med Burkes ord.

Också den amerikanska revolutionen var till skillnad från 1789 antiideologisk. Dess bas var brittiska författningsideal, med undantaget givetvis att Amerikas koloniala status förändrades. Kongressen fick liksom det brittiska parlamentet två kamrar, och presidenten kom att spela en roll liknande den brittiske kungens.

Kanske är det en temperamentsskillnad. Tag t ex Burkes första reaktion på vad som skedde sommaren 1789. Han sä-

ger "om" detta avser att upprätta ett lagstyre, hindra godtycke, ordna finanserna etc kan det vara till nytta för Frankrike. Senare ändrar han sig dock, som vi vet.

L: — Har det tett sig lättare, ja kanske mer lockande, för andra länder att söka ta efter den franska än de anglosachsiska revolutionerna?

S: — Delvis. Den franska revolutionen var universell, ideologisk. Den är en ganska aggressiv företeelse, vilket inte ändras av att revolutionärerna hävdade sig uppträda defensivt vis-à-vis de kontra-revolutionära styrkorna, särskilt efter Ludvig XVI:s avrättning. Man kan visserligen jämföra 1789 med en annan ideologisk revolution, nämligen oktoberrevolutionen 1917, men den byggde på en annan ideologi.

L: — Vad ser ni som de mest negativa följderna av den franska revolutionen? Vad betydde den för Europas enhet t ex?

S: — Jag delar i stort Burkes mening.

Han menade att 1789 riktade en dödsstöt mot det Europa som byggts på klassisk och romersk rättsidé, kristen människosyn och vad han kallade germanska (teutoniska) stamseder. Som besökare i Paris filosofiska salonger urskilde Burke tidigt den stridbara ateism som skulle ge revolutionen dess grundton.

Viktigt var att 1789 var en *ständig* revolution. Den fortsatte att verka också efter det att Napoleon slagits. (Burke förutsade ironiskt, att "artilleri, kavalleri och infanteri" skulle vara statsmakter i det nya Frankrike). Visserligen skedde det en monarkisk restauration. Men systemet var genom revolutionen och Napoleon så i grunden förändrat, att man inte kunde bygga vidare på det monarkiska statsskick som funnits före 1789. Vad som skedde 1830 och senare är väsentligen ett fullföljande av 1789, fast i nya omständigheter. Om få andra händelser kan man veterligen säga detsamma.